

225 Taal - het voertuig van de geest

Na een bedevaart naar Jeruzalem keert een hooggeplaatste ambtenaar aan het hof van Kandake (koningin) Amantitere van Ethiopië terug naar zijn land. Op weg naar Gaza leest hij in zijn koets hardop in het bijbelboek van de profeet Jesaja. Filippus, wellicht een Grieks sprekende Jood, loopt langs de wagen, hoort de ambtenaar lezen en vraagt: 'Begrijpt u wat u leest?'¹

Circa 1955. Zo'n tweeduizend jaar nadat dit verhaal werd opgeschreven heeft mijn 'bovenmeester' dat verhaal vast aan ons verteld. Want dat kon hij: vertellen. Elke schooldag begon met een bijbelverhaal. Ook de vraag van Filippus zal zijn gesteld en de meester zal hebben uitgelegd dat die vraag al sinds eeuwen een gevleugelde uitdrukking is.

Wellicht is mede daardoor dit verhaal blijven hangen. Overigens niet alleen dit verhaal met die intrigerende vraag. Louise en ik moeten nogal eens lachen als één van ons in een gedachtewisseling zomaar een 'passende' psalmregel kan invoegen. 'Het psalmversje' was een begrip in onze lagere schooltijd. Het stond voor het feit dat we elke week een psalmversje moesten leren. Op maandagmorgen nam de juf of meester een steekproef. Mijn moeder vond het vanzelfsprekend dat op elk rapport bij het vak 'psalmversje' een tien prijkte. Aanvankelijk leerden we psalmversjes met vier regels, maar in de loop van de schooljaren werden de verzen steeds langer en ze werden ook moeilijker te begrijpen. Maar deed dat er toe? Die taal hoorde bij ons leven! Door de statige taal van de toen in gebruik zijnde 'statenvertaling' van de bijbel en van de psalmversjes hebben wij een rijke woordenschat verworven. En ach, het begrijpen kwam later wel.

1957. In het beroemde boek 'Metabletica of Leer der veranderingen - beginselen van een historische psychologie' van de psychiater J.H. van den Berg² analyseert hij hoe die veranderingen op veel gebieden tegelijkertijd zichtbaar werden: in de medische wetenschap, de wiskunde, de architectuur, de natuurkunde, de psychologie, de godsdienst, de relaties tussen mensen, de kunstgeschiedenis, enz. Maar dan volgt zijn pijnlijke waarneming dat het onderwijs op de (toen) lagere school en in het voortgezet onderwijs een contraire ontwikkeling doormaakte. Het onderwijs infantiliseerde en fragmenteerde als antwoord op de infantilisering van het kind in de opvoeding: "Het kind begrijpt dikwijls niet wat het hoort, het begrijpt niet wat het leest. [Het antwoord daarop] bestaat in de eerste plaats in een grote inschikkelijkheid; met de juffrouw en de meneer van school valt te praten - dat was vroeger maar zelden het geval. Inschikkelijk werden ook de boekjes. Het is duidelijk dat de auteurs zochten naar de meest aangename en de meest begrijpelijke wijze, waarop kennis kan worden aangeboden. Het kind 'wordt uitgenodigd' het betoog te volgen, het 'moet' niet meer. Men verzoekt het kind een en ander in zich op te nemen, na eerst dit 'een en ander' in de aardigste verpakking vlak voor het kind te hebben neergelegd." Woorden uit 1957.

1990. Driek van Wissen (1943-2010)⁴ - voormalig docent Nederlands in Hoogezand en dichter des vaderlands - publiceert zijn met humor geschreven boek 'De Taal Is het Voertuig van de Geest. Kleine Grammatica van de Knelpunten in Onze Taal'. Hij was rond die tijd regelmatig op de radio en televisie aanwezig met zijn rubriek 'Kritiek van Driek' die hij altijd met dezelfde openingszin begon: "De taal is het voertuig van de geest, maar ons Nederlands is wel een krakende wagen geworden."

2013. De roep om steeds meer ICT, om Steve Jobsscholen en om zelfstandig met Google lerende leerlingen klinkt steeds luider. De Vereniging Beter Onderwijs Nederland (BON) publiceert echter op de website een toen opmerkelijk genoemd verhaal uit het Financieel Dagblad. Het EuroCollege - een in 1949 opgerichte particuliere mbo/hbo school met vestigingen in Rotterdam, Amsterdam, Utrecht en Groningen - deed de computers de deur uit. In de klas wordt gewerkt met pen en papier en met boeken en de laptop blijft in de tas. Citaat: "Je zou verwachten dat studenten verontwaardigd reageren. Het tegendeel is waar. [...] Ouders zijn nog enthousiaster. Ze zijn zo blij dat hun kinderen niet meer aan hun lot worden overgelaten. En de inspectie? Ja, die moest er even aan wennen. Ik heb veel moeten uitleggen. Maar gaandeweg gaven ze mij gelijk." Ruim tien jaar geleden!

2019. De Amsterdamse docent Marjolein Zwik laat 62 jaar na Metabletica met twee foto's zien waarover Van den Berg schreef. De lesmethode 'Geschiedenis in opdracht en onderwerp' - een veelgebruikte methode in de jaren

'80 van de vorige eeuw - bevatte over hetzelfde onderwerp veel rijkere en complexere teksten dan een in 2019 op de basisschool gebruikte geschiedensmethode.

De rijke teksten van de jaren '80 zijn ingeruild voor veel en grote plaatjes en kleine tekstblokjes. "Kennisarmoede in optima forma," is het commentaar van een collega van Marjolein Zwik.

2019. 'Meesterlezer' ("Ik ben leraar te Wittenburg, Amsterdam. Ik leef in lezen.") schrijft in navolging van Dries van Wissen: 'De wagen van onze taal is lang geleden krakend tot stilstand gekomen, naar een autosloperij gesleept, waarna er enkele, nog verkoopbare onderdelen uitgehaald zijn. [...] Wie van een afstandje naar het basisonderwijs kijkt, ziet zonder veel moeite die losse onderdelen waaruit ons

taalonderwijs bestaat. Laten we eens op het dagrooster van groep 6 kijken. Er staat een spellingles op over Franse leenwoorden [*rs*: gourmetten, trottoir en circa 12.000 andere woorden!]. Even later gaat de technisch lezen les over tremawoorden en 's middags geeft de leraar een les begrijpend lezen over een tekst die gaat over een recente gebeurtenis."

Dát noemen we nog eens modern onderwijs - nee, geef het de passende naam: fragmentatie.

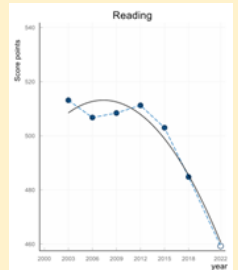
2020. In zijn televisieshow⁵ heeft Arjen Lubach - met veel cijfermateriaal van internationale onderzoeken uit 2019 en toen al in het Journaal gepresenteerde feiten - scherpe kritiek op het onderdeel *begrijpend lezen* uit het taalcuurriculum op de basisschool. "Nederlandse kinderen houden niet van lezen, juist omdat ze begrijpend lezen krijgen. Nederland en België vinden begrijpend lezen 'zo belangrijk' en juist deze landen bungenlen in Europa onderaan op de lijst van het leesplezier onder jongeren.

2023. Een groot onderzoek van [David Grissmer](#) en vele anderen bevestigt het opnieuw: Hou op met infantilisering! Het al vanaf het funderend onderwijs doelgericht opbouwen van brede maatschappelijke kennis - met als basis goed taalonderwijs - zorgt ervoor dat leerlingen met een lage sociaal-economische status even goed presteren als kinderen uit rijkere gezinnen. Simpel gezegd: kansenongelijkheid zit in het curriculum. We houden ongelijkheid in stand en dat begint met lezen en schrijven.

2024. Op 11 januari meldt het dagblad Trouw: "Zweden besloot onlangs laptops in de klaslokalen af te schaffen, de schriften komen terug. De reden is het dalende leesniveau." Ook Nederlandse basisscholen worden kritischer. Zo zag de Paschalisschool in Den Haag dat de leerlingen niet goed genoeg konden lezen. Daarom stapte de school in 2018 over op digitaal onderwijs. De resultaten bleven achter. "Er waren te veel kinderen met leesproblemen", zegt leerkracht Priscilla van Paasen die ook leesspecialist is. Ze zag dat zwakke spellers minder goed spelden als ze op hun laptop werkten. "Als de leerlingen woorden typen, doen ze vaak maar wat. Ze komen dan bij mij: 'Juf, ik heb het al vijf keer ingetikt en nu is het weer niet goed'. Vooral voor kinderen die al niet goed zijn in lezen, werken de digitale lessen eerder averechts. Van Paasen vraagt de kinderen nu alles op te schrijven, en dat werkt. "Spellen gaat beter als ze in hun schriften schrijven. Ik zie dat ze enorme stappen maken."

Na twintig eeuwen lijkt de vraag "Begrijp je wat je leest?" nog even actueel als toen. Het leesniveau van 15-jarigen dendert in een snel tempo achteruit. Dat blijkt uit het internationale trendonderzoek PISA (Program for International Student Assessment)⁶, waarbij onderzoekers elke drie of vier jaar de vaardigheden van 15-jarigen wereldwijd meten. Op wiskunde en natuurwetenschappen scoren Nederlandse kinderen beter dan op lezen, maar zijn ze wel flink achteruitgegaan. Het lezen gaat het slechtst. Er wordt voor leesvaardigheid op zes niveaus gescoord, waarbij niveau 1 het laagste niveau is. Om op school en in de maatschappij goed te kunnen functioneren moet minimaal niveau 2 gehaald worden. In 2018 haalde een kwart van de Nederlandse 15-jarigen dat niveau niet, in 2022 een derde. Zij verlaten het onderwijs mogelijk laaggeletterd. Dat in een land als het onze.

Al veel decennia klinken de waarschuwingen. Hoe kan het dat docenten desondanks - zeker wél liefdevol en volhardend - blijven doorgaan met leesmethoden die tot een lager leesniveau leiden? Hoe kan het dat het Nederlandse onderwijssysteem daardoor nog steeds kansenongelijkheid creëert?

De onderwijswerkgevers en -bonden reageerden geschokt en roepen op tot een *Deltaplan Lerarentekort*⁷. Dat tekort is ernstig, zoals ook in de gezondheidszorg. Maar meer mensen lost dít probleem niet vanzelf op. Waar blijft het *Deltaplan Beter Taalmethoden*? Het is niet te geloven: daarover wordt met geen woord gerept. Ik probeer me - met bestuurservaring in het onderwijs en de gezondheidszorg - een beeld te vormen van wat in Nederland zou gebeuren als bekend zou worden dat in de ziekenhuizen al jaren slachtoffers vallen door verkeerde behandelprotocollen, terwijl men beter weet? Demissionair minister Paul van Onderwijs noemt de resultaten 'zorgelijk'. Zij voegt de daad bij het woord. "We ontwikkelen een video om het probleem onder de aandacht te brengen." Een video? Ja, wat moet ze anders? De doelgroep leest mogelijk wel een waarschuwing maar begrijpt die niet...

****

Onvervreemdbaar

Dit wordt ons niet ontnomen: lezen,
en ademloos het blad omslaan,
ver van de dagelijksheid vandaan.
Die lezen mogen eenzaam wezen.
Zij waren het van kinds af aan.

Ida Gerhardt, 1979 [fragment]

1. [Handelingen 8](#) vanaf "Filippus en de man uit Ethiopië"
3. [Zie: Meesterlezer](#)
5. [Video over Begrijpend lezen - Arjen Lubach](#)
7. [Deltaplan Lerarentekort](#)
9. [Schilderij Lezend meisje - Hans Versfelt](#)

2. [Metabletica](#)
4. [Driek van Wissen - Taal is het voertuig van de geest](#)
6. [Zie: Expertisecentrum Leesvaardigheid van 15-jarigen](#)
8. [De Stadkamer In Zwolle](#)
10. [Schilderij Lezend oude vrouw - Gerard Dou](#)

Muziek 'Bij het slapen gaan': drie liederen waarvan twee in deze opnames uitsluitend instrumentaal klinken

1. Franz Schubert: [Trio No. 2, Op. 100, Andante con moto](#). Een werkelijk prachtige bewerking van een Zweeds slaaptiedje
2. Johannes Brahms: [Guten Abend gut Nacht](#)
3. Richard Strauss: [Beim Schlafen gehen](#)